

ارزشیابی اثربخشی فیلمهای آموزشی - ترویجی تولیدی معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی (از دیدگاه مرتعداران دهستان جوادآباد شهرستان ورامین)

اکبر فروزش - کارشناس ارشد ترویج و آموزش کشاورزی
حامد چهار سوقی امین* عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام
شهرام مقدس فریمانی - پژوهشگر سازمان تحقیقات و آموزش کشاورزی

چکیده

با توجه به اینکه فیلمهای آموزشی - ترویجی با محتوای مشخص منابع طبیعی تاکنون از نظر کمی و کیفی آن چنان که باید و شاید ارزیابی و بررسی نشده‌اند، بنابراین لازم است ضمن تعیین میزان اثربخشی آنها، نقاط ضعف و نارساییهایشان از ابعاد مختلف مشخص شود تا بتوان چارچوبی لازم برای تهیه چنین فیلمهایی متناسب با نیازهای مخاطبان طراحی کرد تا آموزشهای ترویجی وابسته به چنین فیلمهایی، اثر بیشتری ببخشند. در مقاله حاضر میزان اثربخشی فیلمهای آموزشی - ترویجی که معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی تهیه کرده است، بررسی می‌شوند. برای این منظور از تحقیق تجربی در قالب طرح چهار مرحله‌ای سالمون استفاده شد و چهار منطقه روستایی در دهستان جوادآباد شهرستان ورامین به طور تصادفی انتخاب گردید. از هر روستا به طور تصادفی مرتعداران در گروههای شاهد و تجربی سازماندهی شدند و آزمونی از ماحصل محتوای فیلمهای به نمایش درآمده در خصوص مرتع، از آنها گرفته شد. یافته‌ها نشان داد که میانگین دانش فنی مرتعداران در خصوص محتوای فیلمهای مذکور، از میانگین امتیاز اختصاصی کمی بالاتر است و این میانگین در گروههای مختلف شاهد و تجربی تقریباً یکسان بود که بیانگر عدم تأثیر زیاد این فیلمها بر دانش فنی مرتعداران است. محتوای فیلمها با دانش، تجربه و نیازهای واقعی شغلی مرتعداران همخوانی و تناسب ندارد، ضمن

* Email : h_chaharsoughi@yahoo.com

اینکه فیلمهای مورد نظر، جذابیت فنی لازم را برای غالب مرتعدارانی با میانگین سنی بالا و سطح سواد پایین نداشته است. همچنین متغیر فردی مانند سن، تأثیر زیادی بر دانش فنی مرتعداران دارد که گروه‌بندی آنان را براساس این ویژگی فردی و تهیه فیلمهای متناسب با شرایط و نیازهای حرفه‌ای و شغلی آنان ایجاب می‌کند.

واژه‌های کلیدی: فیلمهای آموزشی - ترویجی، معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی، مرتعداران، جوادآباد / دهستان، ورامین / شهرستان.

مقدمه

منابع طبیعی هر کشوری یکی از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین سرمایه‌های ملی آن کشور محسوب می‌شود و می‌تواند پشتوانه محکمی برای رشد و توسعه اقتصادی آن باشد. برای اجرای کلیه طرحهای عمرانی و توسعه، در نظر داشتن این منابع، حفظ، حمایت و اصلاح آنها بسیار ضروری است. در این میان یکی از مهم‌ترین منابع طبیعی، مراتع هستند. یعنی زمینهایی مثل دشت، تپه و کوهستان که گیاهان خودرو دارند و برای چرای دامهای اهلی یا وحشی استفاده می‌شوند. مرتعداری نیز علم و هنری است که با آن بتوان به بهترین شکل از مراتع و علوفه موجود در آن استفاده کرد، بدون آنکه آسیبی به مرتع و سایر منابع طبیعی وارد شود و در عین حال، بیشترین استفاده هم از آن به عمل آید (محمدیگی، ۱۳۸۰).

وسعت مراتع کشور حدود ۹۰ میلیون هکتار است که این رقم ۵۵ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص می‌دهد. مراتع ایران یکی از مهم‌ترین و با ارزش‌ترین منابع ملی کشور هستند که بهره‌برداری صحیح توأم با عملیات اصلاح و احیاء آن می‌تواند نقش اساسی در حفظ آب و خاک و تأمین نیازهای پروتئینی کشور داشته باشد (فرورش و فرج‌الله حسینی، ۱۳۷۹). البته چگونگی استفاده صحیح از مراتع، بستگی به داشتن آگاهی درست از پوشش گیاهی مرتع و تعداد دامهایی دارد که می‌توانند در آن مرتع چرا کنند. این آگاهی موجب خواهد شد که بین پوشش گیاهی موجود و تعداد دامها تعادل برقرار شود. به طور کلی، میزان بهره‌برداری از پوشش گیاهی مراتع باید به اندازه‌ای باشد که آسیبی به زندگی گیاه وارد نشود و گیاهان با توجه به شرایط آب و هوایی منطقه بتوانند برای سال بعد رشد و نمو کرده و به کار چرا آیند. البته این اقدامات بدون آموزش دامداران و عشایر که مستقیماً با مراتع سر و کار دارند، نمی‌تواند اثر قاطعی داشته باشد.

برای ایجاد این آگاهی و ارائه آموزشهای لازم به بهره‌برداران عرصه منابع طبیعی کشور،

نظام ترویج منابع طبیعی وزارت جهاد کشاورزی به تهیه و ساخت فیلمهای مختلف آموزشی ترویجی اقدام می‌نماید. مروجان و آموزشگران، این قبیل فیلمها را که در موضوعات مختلف و با بهره‌گیری از مفاهیم و مبانی ترویج، اصول و موازین هنری و فنی و با در نظر گرفتن مسائل و مشکلات و نیازهای مخاطبان در ستاد وزارتخانه و یا مراکز استانها تهیه شده‌اند در کلاسها و دوره‌های آموزشی - ترویجی و با استفاده از دستگاه ویدئو نمایش می‌دهند و از طریق کانالهای تلویزیونی در سطح گسترده‌ای برای بهره‌برداران و تولیدکنندگان یک منطقه یا استان پخش می‌کنند (عباسی، ۱۳۷۶ ب).

با توجه به اینکه، این قبیل فیلمهای آموزشی مورد استفاده اغلب آموزشگران در برنامه‌های مختلف آموزشی - ترویجی است، و از آنجا که این فیلمها محتوای مشخصی در زمینه‌های مختلف منابع طبیعی دارند و تاکنون نیز محتوای آنها از نظر کمی و کیفی آن چنان که شایسته است ارزیابی و بررسی نشده است و تهیه‌کنندگان این فیلمها تقریباً هیچ‌گونه آگاهی از نظریات بهره‌برداران و مخاطبان فیلمها ندارند، بنابراین لازم است با بررسی و ارزشیابی این فیلمها میزان اثربخشی، نقاط ضعف و نارساییهای محتوای آموزشی آنها با استفاده از نظریات مخاطبان نشان معلوم شود تا بتوان چارچوبی برای تهیه این نوع فیلمها، متناسب با نیازهای مخاطبان، طراحی کرد و از این راه به اثربخشی بیشتر آموزشهای ترویجی کمک نمود. بنابراین هدف کلی تحقیق بررسی میزان اثربخشی فیلمهای آموزشی - ترویجی تولیدی معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری در زمینه مرتع است و اهداف اختصاصی آن هم عبارت‌اند از:

- ۱- تعیین توزیع فراوانی مرتعداران مورد آزمون بر حسب سن، میزان تحصیلات، روستای محل سکونت، نوع آزمودنی، میزان دانش فنی مرتعداری، میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع.
  - ۲- تعیین و مقایسه میانگین دانش فنی مرتعداری بر حسب گروههای شش‌گانه آزمودنی طرح تجربی سالمون.
  - ۳- تعیین همبستگی بین دانش فنی مرتعداران با سن و میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع و گروههای شش‌گانه طرح تجربی سالمون.
- در مورد ارزشیابی اثربخشی فیلمهای آموزشی - ترویجی، پژوهشهای زیادی انجام شده است از جمله:

«مختارنیا» و «ملک محمدی» طی تحقیقی «میزان تأثیر آموزشهای تلویزیونی (ویدئو) در یادگیری دانش آموزان مراکز آموزشی کشاورزی در ایران» را بررسی کردند. این تحقیق از نوع تجربی بود و ضمن آن تأثیر آموزشهای ویدئویی در یادگیری دانش آموزان مراکز آموزش کشاورزی ایران با آموزشهای معمولی ارائه شده در ۵ مرکز آموزش کشاورزی کشور با تعداد ۱۶۸ نفر دانش آموز مقایسه و بررسی شد. در این تحقیق، از چند آزمون استفاده شد: آزمون مقدماتی (پیش آزمون) برای آگاهی از میزان اطلاعات دانش آموزان پیش از تدریس موضوع انتخابی.

آزمون نهایی برای دستیابی به میزان یادگیری دانش آموزان مورد نظر پس از آموزش. آزمونهای ماندگاری برای دستیابی به پایداری یادگیری، یعنی میزان اطلاعات افراد مورد نظر بعد از ۷۲ ساعت.

از جمله نتایج تحقیق عبارت بود از:

- ویژگیهای فردی، هدف از تحصیل و نیز سطح سواد پدر دانش آموزان در میزان یادگیری آنها، در هر دوروش آموزشی، تأثیر زیادی نداشتند.
- آموزش از طریق ویدئو، هم میزان یادگیری را افزایش داد و هم باعث یکنواخت شدن آن شد.
- آموزش ویدئویی در پایداری و ثبات یادگیری دانش آموزان مؤثر بود (مختارنیا و ملک محمدی، ۱۳۷۱).

«عباسی» در تحقیقی «میزان اثربخشی نشریات آموزشی - ترویجی وزارت جهاد سازندگی از دیدگاه روستاییان استان همدان» را بررسی کرد. این تحقیق از نوع توضیحی بود و طی آن ۲۸۰ نفر به روش خوشه‌ای از میان روستاییان شهرستانهای همدان، ملایر، کبودرآهنگ و تویسرکان انتخاب شدند. هدف کلی، مشخص کردن میزان اثربخشی نشریه‌های آموزشی - ترویجی وزارت جهاد سازندگی در جهت افزایش دانش کاربردی روستاییان استان همدان و شناسایی نیازهای آموزشی روستاییان این استان در حیطه پرورش دام و نیز بررسی هدفهای آموزشی نشریه‌های آموزشی - ترویجی جهاد سازندگی و میزان انطباق آنها با نیازهای آموزشی روستاییان بود.

بر اساس یافته‌های این تحقیق، روستاییان، ۲۵ نیاز آموزشی را مطرح کردند که از میان آنها، نیاز آموزشی روشهای تولید شیر، قوی‌ترین و اصول نگهداری صحیح تولیدات دامی ضعیف‌ترین نیاز آموزشی ذکر شد. به طور کلی، برای برآورده ساختن نیازهای آموزشی، نشریه‌های موجود به علل مختلف مانند شمارگان کم، تعداد کم عنوانها، گستردگی روستاییان و حجم وسیع اطلاعات، کافی نیستند (عباسی، ۱۳۷۶ الف).

«زوار» و همکاران، در پژوهشی با عنوان «ارزشیابی دوره‌های آموزش و پرورش گوسفند در استان آذربایجان غربی» تأثیر دوره‌ها در افزایش دانش و آگاهی شرکت‌کنندگان را بررسی کردند. این تحقیق از نوع ارزشیابی بود. اطلاعات براساس چهار نوع ارزشیابی تشخیصی، تکوینی، مجموعه‌ای و پیگیری جمع‌آوری شد. یافته‌های تحقیق بیانگر آن بود که در مقدار مصرفی انواع مواد تغذیه‌ای دامهای دامداران پس از آموزش، تغییر محسوسی صورت نپذیرفت؛ ولی در میانگین امتیازهای آگاهی و اطلاعات شغلی قبل و بعد از آموزش افراد شرکت‌کننده تفاوت معنی‌داری حاصل شد. به این صورت که شرکت در دوره‌های آموزشی به آگاهی و اطلاعات شغلی شرکت‌کنندگان افزوده بود. این افزایش، بیشتر در اطلاعات مربوط به تغذیه، تولید مثل، اصلاح نژاد، بهداشت، بیماری‌های گوسفندی و بیماری‌های مشترک انسان و دام دیده شد. همچنین، یافته‌های تحقیق بهبود کیفیت جایگاه دام گوسفندداران را پس از دوره آموزشی نشان داد. این موضوع در مورد درصد جایگزینی دامهایی از نژاد برتر نیز صادق بود. براساس یافته‌های دو ارزشیابی تشخیصی و پیگیری، شاخصهای درصد میشهای زایمان سالم، درصد تلفات بره‌ها هنگام زایمان، درصد تلفات بره‌ها پس از زایمان، درصد تلفات میشها، میانگین وزن بره‌ها هنگام زایمان و میانگین وزن میشهای ۳ ساله، تفاوت معنی‌داری در میانگینهای قبل و بعد از آموزش داشتند.

«دیگر» و «مریل» تأثیر فیلمهای آموزشی در آموزشهای فرآوری شیر را بررسی کردند. هدف این ارزشیابی، تعیین اثربخشی یک برنامه آموزشی با استفاده از نوار آموزشی، بر دانش، نگرش و تصمیمات عملی دامداران بود. ارزشیابی شامل پیش‌آزمون، پس‌آزمون فوری و پس‌آزمون تأخیری با استفاده از پرسشنامه حاوی سؤالات بسته بود. شاخصهای مورد استفاده برای ارزشیابی اثربخشی فیلمها شامل وضوح، تناسب، سازماندهی، درک‌پذیری، اسلوب ارائه، مدت زمان پخش، کفایت محتوا، کیفیت دیداری و شنیداری و سرعت فیلم بود. یافته‌های این تحقیق نشان داد سه چهارم بینندگان فیلم، محتوای آن را درک کرده و با آن موافق بودند. ۷۰ درصد آنان ابراز کردند که پس از این برنامه، نحوه فرآوری شیر را تغییر خواهند داد. بیش از ۸۷ درصد از دامداران پس از سه ماه، یک یا چندین فعالیت مربوط به فرآوری شیر را که در فیلم مشاهده کرده بودند تغییر داده بودند (Dacker and Merrill, 1990).

«بیودین» و «کوئیک» رهنمودهایی برای طراحی ابزاری برای ارزشیابی فیلمهای ویدئویی ارائه کردند. ابزار آنها حاوی چهار جزء محتوا، برنامه آموزش، ملاحظات فنی و مواد آموزشی تکمیلی بود. از نظر آنها، محتوای فیلم بایستی صحیح و روزآمد، مفید و فاقد سوگیری باشد. همچنین، اطلاعات همراه با فیلم مانند هدف از نمایش فیلم، خلاصه‌ای از محتوای فیلم و اصطلاحات غامض که بایستی آموزشگر ارائه کند، در ارزشیابی از فیلمهای ویدئویی

مهم‌اند (Beaudinm and Quick, 1996).

«ونگ»، «اثر بخشی آموزش‌شهای ویدئویی و روش‌های بهبود اثربخشی این نوع آموزش‌ها را بررسی کرد. وی با استفاده از نظر فراگیران دربارهٔ اثربخشی آموزش‌های ویدئویی، تأثیر این ابزار را بر تدریس و یادگیری و آثار روان‌شناختی آن را مطالعه کرد. یافته‌های این تحقیق نشان داد که از نظر فراگیران، آموزش‌های ویدئویی نقش هدایتی در آموزش داشته و بدیلی برای آموزش‌های نظارتی خواهند بود. از نظر آنان، غالب مؤلفه‌های تدریس و یادگیری تحت پوشش این روش قرار می‌گیرند و ارزش این روش در فراهم کردن فرصتی برای بازنگری و انعکاس نقاط ضعف و قوت عملکرد تدریس و یادگیری آنان است. کاهش اضطراب از دیگر تأثیرات استفاده از نوار ویدئویی در آموزش است (Wong, 2000). «میلر» و «هانمین»، آثار کاربرد نوار ویدئویی در برنامه‌های آموزش کشاورزی را بررسی کردند. هدف این تحقیق، مطالعه بهره‌گیری فراگیران دانشکده‌های کشاورزی از نوار ویدئویی بود. سنجش نظر فراگیران دربارهٔ اهمیت و تناسب به کارگیری آموزش‌های ویدئویی از دیگر اهداف این تحقیق بود. یافته‌های این تحقیق نشان داد که غالب پاسخگویان از نوارهای ویدئویی به طور مستمر استفاده نمی‌کردند و بیش از نیمی از آنان نیز نوارهای ویدئویی را بیش از یک بار تماشا کرده بودند. ۸۴ درصد از فراگیران بیش از ۲ ساعت وقت، صرف تماشای فیلم‌ها کرده بودند (Miller and Honeyman, 1994).

مواد و روش‌ها

این تحقیق از نوع مطالعات کمی است و به لحاظ روش‌شناسی، اثربخشی فیلم‌های آموزشی - ترویجی را ارزیابی می‌کند. روش تحقیق از نوع تحقیق تجربی است. در اجرای تحقیق حاضر با استفاده از طرح سالمون، از گروه اول تجربی در مرحله نخست تحقیق، برای سنجش دانش مرتعداران دربارهٔ محتوای فیلم‌های مورد نظر، آزمونی مقدماتی به عمل می‌آید و پس از مدت تجربه که در آن آزمودنیها تحت نفوذ اثر متغیر مستقل در حوزهٔ تحقیق (نمایش فیلم آموزشی - ترویجی) قرار می‌گیرند، نسبت به اجرای آزمون نهایی مبادرت می‌شود. گروه دوم تجربی (مرتعداران) پس از گذشت زمان تجربه در معرض نفوذ اثر متغیر مستقل (نمایش فیلم آموزشی - ترویجی) مورد نظر قرار گرفته و در پایان کار از آزمودنیها، آزمون نهایی به عمل می‌آید.

در گروه اول شاهد و در ابتدای امر، آزمون مقدماتی اجرا می‌شود و پس از مدت تجربه (که آزمودنیها مصون از نفوذ متغیر مستقل نگه داشته می‌شوند)، آزمون نهایی انجام می‌گیرد. برای گروه دوم شاهد نیز بدون انجام هر گونه آزمون مقدماتی، فیلم آموزشی - ترویجی مورد نظر نمایش

داده می‌شود و آزمون نهایی در خصوص میزان ارتقای دانش و معلومات مرتعداران بر اساس محتوای فیلمهای نمایش داده شده به اجرا در می‌آید. پس از انجام تمام آزمونها میانگین سطح دانش مرتعداران را در چهار گروه تجربی و شاهد با یکدیگر مقایسه کرده و معنی‌دار بودن تفاوت موجود میان آنها بررسی می‌شود. ابزار اصلی برای گردآوری داده‌ها در این تحقیق، پرسشنامه‌هایی است که تیم تحقیق و براساس مطالعات نظری و پیش از عملیات میدانی طراحی و تدوین کرده است.

روش گردآوری اطلاعات، شامل مصاحبه‌های رودررو با گروههای مرتعدار شاهد و تجربی است. به منظور آزمون پرسشنامه و انجام اطلاعات لازم قبل از مرحله گردآوری داده‌ها در سطح وسیع، مطالعه راهنما انجام شد. هدف از انجام این مطالعه، روایی سنجی و پایایی سنجی پرسشنامه بود. بدین منظور، ۳۰ نفر از مرتعداران که خارج از نمونه اصلی بودند به طور تصادفی انتخاب و مصاحبه شدند. به منظور سنجش پایایی سؤالات طراحی شده جهت سنجش متغیرها، از آزمون کرونباخ آلفا استفاده شد و سپس با توجه به مقدار این آزمون، اصلاحات لازم در پرسشنامه اعمال گردید. برای روایی سنجی نیز پرسشنامه در اختیار متخصصان علوم ترویج، جنگل و مرتع قرار گرفت و ضمن تغییر و اصلاح سؤالات، روایی محتوایی و ظاهری پرسشنامه تعیین و اصلاحات لازم طبق آرای به دست آمده، در پرسشنامه انجام شد. جامعه آماری تحقیق مرتعداران استان تهران هستند. در این تحقیق با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چند مرحله‌ای ابتدا دهستان جوادآباد از توابع شهرستان ورامین در استان تهران انتخاب و سپس از روستاهای دهستان جوادآباد ورامین به طور تصادفی ۶ روستا براساس نظام غالب بهره‌برداری آن (بهره‌برداری از عرصه‌های مرتعی)، انتخاب و بر اساس نقشه تحقیق در هر روستا با توجه به نوع آزمودنیها و جمعیت بهره‌بردار (مرتعدار)، از تمام مرتعداران روستا برای دیدن فیلم و تکمیل پرسشنامه‌ها دعوت شد. از میان فیلمهای به نمایش در آمده، فیلمهای آموزشی و ترویجی مربوط به مرتع، که به طور تصادفی از بین موضوعات ده‌گانه موجود گزینش شده بود، در روستاهای مورد نظر براساس طرح چهار مرحله‌ای سالمون، نمایش داده شدند.

متغیر وابسته این تحقیق، میزان اثربخشی فیلمهای آموزشی و ترویجی در ارتقای دانش فنی مرتعداران درباره مسائل فنی مرتع بود. میزان دانش فنی مرتعداری و پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع از جمله شاخصهای سنجش متغیر وابسته در این تحقیق بود. متغیرهای مستقل تحقیق شامل برخی ویژگیهای فردی و شغلی مرتعداران و مشخصات فیلم آموزشی - ترویجی بود. داده‌های جمع‌آوری شده پس از کدگذاری با نرم‌افزارهای SPSS11/win تجزیه و تحلیل شدند. روشهای آماری مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل

داده‌ها شامل فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد و آزمونهای تحلیل واریانس، تی استیودنت و ضریب همبستگی بود.

یافته‌های تحقیق

نتایج توصیفی و تحلیلی پژوهش حاضر به شرح زیر است:

الف- نتایج توصیفی

مرتعداران مورد آزمون در این تحقیق به گونه‌ای انتخاب شدند که از مجموع ۱۵۰ مرتعدار، ۵۲ نفر (۳۴/۷ درصد) ساکن روستای حصارقازی، ۷۶ نفر (۵۰/۷ درصد) ساکن روستای سلمان‌آباد، ۲۲ نفر (۱۴/۷ درصد) ساکن روستای حصار بالا بودند. همچنین، توزیع فراوانی مرتعداران مورد آزمون نشان داد که از ۱۵۰ مرتعدار تحت آزمون، ۲۲ نفر (۱۴/۷ درصد) متعلق به گروه تجربی اول بوده و آزمون مقدماتی را گذراندند و پس از دیدن فیلم و طی زمان تجربه، همین افراد مورد آزمون نهایی قرار گرفتند که از تعداد اولیه، ۲۲ نفر (۱۴/۷ درصد) در آزمون نهایی شرکت داشتند. ۳۴ نفر (۲۲/۷ درصد) نیز متعلق به گروه شاهد دوم بودند که آزمون نهایی در مورد آنها به عمل آمد و پس از طی مدت تجربه و بدون تأثیر نمایش فیلم مجدداً مورد آزمون قرار گرفتند که از تعداد اولیه ۳۴ نفر (۲۲/۷ درصد) در آزمون نهایی شرکت کردند. ۲۰ نفر (۱۳/۳ درصد) از مرتعداران مورد آزمون، پس از دیدن فیلم به عنوان گروه تجربی سوم مورد آزمون نهایی قرار گرفتند. توزیع فراوانی مرتعداران مورد آزمون در این تحقیق که با گزینش تصادفی از بین کلیه مرتعداران منطقه انتخاب شده بودند نشان داد که از ۱۵۰ مرتعدار مورد آزمون، ۴۰ نفر (۲۶/۷ درصد) بی سواد، ۲۲ نفر (۲۱/۳ درصد) دارای سواد در حد ابتدایی، ۴۴ نفر (۲۹/۳ درصد) در حد سیکل، ۸ نفر (۵/۳ درصد) در حد دبیرستان، ۲۴ نفر (۱۶ درصد) دیپلم و تنها ۲ نفر (۱/۳ درصد) لیسانس بودند که مبین سطح سواد و تحصیلات پایین قریب به اتفاق مرتعداران بود مرتعداران مورد آزمون، از میانگین سنی ۴۴ برخوردار بودند. ۴۴ نفر (۲۹/۳ درصد) بین ۲۶ تا ۳۵ سال، ۲۰ نفر (۱۳/۳ درصد) بین ۳۶ تا ۴۵ سال، ۲۲ نفر (۱۴/۷ درصد) بین ۴۶ تا ۵۵ سال، ۲۸ نفر (۱۸/۷ درصد) بین ۵۶ تا ۶۵ سال و ۱۴ نفر (۹/۳ درصد) بیش از ۶۵ سال داشتند. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پذیرش فعالیت‌های مدیریت مرتع نشان داد که بیش از نیمی از مرتعداران (۵۶/۳ درصد)، برای جلوگیری از تخریب مراتع، عملیات جلوگیری از ورود دام به عرصه‌های مرتعی یا قرق را انجام می‌دادند. ۳۲/۸ درصد از آنها نیز عملیات کپه‌کاری، ۳۶/۱ درصد عملیات بذرپاشی و ۳۱ درصد عملیات بوته‌کاری را جهت احیای مراتع به اجرا در آورده و تنها ۲۶/۴ درصد از مرتعداران برای حفظ و احیاء مراتع، گیاهان علوفه‌ای می‌کارند یا علوفه‌کاری می‌کنند و این در حالی بود که بیشتر

مرتعداران (۸۷/۳ درصد) برای جلوگیری از فرسایش خاک و گیاهان مراتع از شخم عمود بر شیب اراضی خودداری می کردند. برای بررسی میزان دانش فنی مرتعداران در زمینه مرتع، پس از تحلیل محتوای فیلم آموزشی - ترویجی مرتع و عشایر، سؤالاتی از محتوای فیلم طرح و از دسته های شش گانه آزمودنی پرسیده شد. پس از بررسی پاسخها امتیاز صفر تا ۴۰ به هر مرتعدار بر اساس میزان دانش وی اختصاص یافت. یافته ها نشان داد که میانگین دانش فنی مرتعداران در خصوص محتوای فیلم ۲۳/۱۶ بود که از میانگین امتیاز اختصاصی، کمی بالاتر است. توزیع فراوانی میزان دانش فنی مرتعداران نشان داد که از ۱۴۶ مرتعدار پاسخگو، ۲۸ نفر (۱۹/۲ درصد) امتیاز در حد عالی کسب کردند، ۶۶ نفر (۴۵/۲ درصد) امتیاز در حد خوب، ۳۸ نفر (۲۶ درصد) امتیاز در حد متوسط و ۱۴ نفر (۹/۶ درصد) امتیاز در حد ضعیف اخذ کردند یعنی بیش از نیمی از مرتعداران پاسخگو یا ۶۴/۴ درصد از آنان، امتیازی در حد خوب و عالی گرفتند که خود بیانگر توان خوب اطلاعاتی مرتعداران درباره مطالب فیلم و مسائل مرتعداری است. میانگین دانش فنی مرتعداران بر حسب دسته های شش گانه آزمودنی نشان داد که دسته پس آزمون و پیش آزمون گروه اول (میانگینهای ۲۷/۸۶ و ۲۷/۱۴) بالاترین میانگین امتیاز دانش فنی مرتعداری را دارند و پس از آن به ترتیب پس آزمون گروه دوم (میانگین ۲۳/۰۹)، پس آزمون گروه چهارم (میانگین ۲۲/۸۳)، پس آزمون گروه دوم (میانگین ۲۱/۱۵) و پس آزمون گروه سوم (میانگین ۱۷/۴۵)، بالاترین میانگین دانش فنی مرتعداری را داشتند که بیانگر عدم تأثیر فیلم بر دانش فنی مرتعداران است. مقایسه میانگین دانش فنی مرتعداری بین دسته های شش گانه آزمودنی، تفاوت معنی داری را نشان داد. جدول دسته های با تفاوت معنی دار را نشان می دهد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

جدول ۱ - میانگین دانش فنی مرتعداران بر حسب دسته های شش گانه آزمودنی

دسته آزمودنی	تعداد	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
پیش آزمون گروه اول	۲۲	۲۷/۸۶	۱/۸۸	۱۳	۴۰
پس آزمون گروه اول	۲۲	۲۷/۱۴	۱/۴۷	۱۵	۴۰
پیش آزمون گروه دوم	۳۴	۲۱/۱۵	۱/۳۰	۵	۳۰/۵
پس آزمون گروه دوم	۳۴	۲۳/۰۹	۱/۴۳	۵	۳۷/۵
پس آزمون گروه سوم	۲۰	۱۷/۴۵	۱/۱۷	۱۰	۲۹
پس آزمون گروه چهارم	۱۸	۲۲/۸۳	۱/۹۰	۱۰	۳۲/۵

(منبع: یافته های پژوهش)

در این تحقیق، جهت بررسی میزان پذیرش فعالیت‌های مدیریت، از سوالات نگرش‌سنجی نسبت به فعالیت‌های مدیریت مرتع استفاده شد و یافته‌ها نشان داد که ۹۳/۶ درصد از پاسخگویان با این عبارت که حفظ آب، خاک و پوشش گیاهی منجر به تداوم حیات در طبیعت می‌گردد، موافق تا کاملاً موافق بودند که بیانگر اهمیت این عناصر از نظر مرتعداران^۱ در عرصه‌های تولیدی و مرتعی آنها بود. داده‌ها نشان داد که ۹۰/۸ درصد از مرتعداران پاسخگو با این عبارت که چرای بی‌رویه دام در مرتع، علوفه مرتع را سال به سال کاهش می‌دهد، موافق تا کاملاً موافق بودند که با اقدام غالب مرتعداران به فرق مراتع همخوانی داشت. ۹۵/۳ درصد از مرتعداران پاسخگو با این عبارت که از بین رفتن پوشش گیاهی باعث شسته شدن خاک بر اثر باد و باران می‌شود، موافق تا کاملاً موافق بودند که بیانگر توجه ویژه مرتعداران به پوشش گیاهی مراتع و توجه به ضرورت حفظ آن بود. ۹۰/۴ درصد از مرتعداران پاسخگو نیز با این عبارت که رعایت تعادل دام در مرتع باعث حفاظت از پوشش گیاهی مرتع می‌شود، موافق تا کاملاً موافق بودند و ۹۲/۲ درصد نیز با این عبارت که چرای زودرس دام‌ها در مرتع باعث تخریب مراتع می‌گردد، موافق تا کاملاً موافق بودند. یافته‌ها همچنین نشان داد که ۸۰ درصد از مرتعداران پاسخگو با این عبارت که با کاهش تعداد دام در مرتع می‌توانیم کیفیت علوفه مراتع را در سال‌های بعد بهبود بخشیم، موافق تا کاملاً موافق بودند که بیانگر توجه مرتعداران به رعایت تعداد دام در مرتع برای حفظ پوشش گیاهی مراتع بود. این در حالی بود که ۳۶/۵ درصد از مرتعداران پاسخگو با این عبارت که حفظ تعادل دام و مرتع هیچ تأثیری در کمیت و کیفیت علوفه مراتع ندارد، موافق تا کاملاً موافق بودند که حاکی از مخالفت اکثر پاسخگویان با این عبارت و موافقت اکثر آنها با تأثیر حفظ تعادل دام و مرتع در کمیت و کیفیت علوفه مراتع بود. ۱۷/۷ درصد از آنان نیز با این عبارت که بین تعداد دام و میزان علوفه مرتع هیچ رابطه‌ای وجود ندارد، موافق تا کاملاً موافق بودند که مبین اعتقاد اکثریت مرتعداران پاسخگو به تأثیر تعداد دام بر میزان علوفه مراتع بود (جدول ۲).

جدول ۲ - توزیع فرولانی پاسخگویان بر حسب میزان پذیرش فعالیت‌های مدیریت مرغ

انحراف معیار	بستگی	مخالف		موافق		تا حدی موافق		موافق		کاملاً موافق		فعالیت‌های مدیریت مرغ
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۱/۶۰	۲/۸۱	۳۲/۲	۱۴/۳	۱۸	۱۴/۳	۱۶	۱۴/۳	۱۸	۳۶/۵	۲۶	۱۴/۳	حفظ تعداد دام در مرغ (کاهش تعداد واحد دامی در مرغ هیچ تغییری در کمیت و کیفیت علوفه مرغ ندارد).
۰/۷۰	۴/۵۷	۶/۱۷	۲۳/۱	۱۰	۱۱/۵	۷/۷	۱۰/۵	۲	-	-	-	چغری بر رویه دام در مرغ علوفه مرغ را سالانه سال کاهش می‌دهد.
۰/۹۱	۴/۹۰	۶/۲۶	۱۵/۴	۳۰	۴/۶	۱۵/۴	۲۰	۶	-	-	-	با کاهش تعداد دام در مرغ می‌توانیم کیفیت علوفه مرغ را در سالهای بعد بهبود بخشیم.
۱/۳۴	۲/۱۶	۱۴/۵	۳/۲	۴	۵/۳	۱/۶	۲	۵۶	۳۵/۵	۴۴	۵۶	بین تعداد دام و میزان علوفه مرغ هیچ رابطه‌ای وجود ندارد.
۰/۸۵	۴/۶۳	۱۴/۲	۱۹/۴	۲۴	۴/۸	۱/۶	۲	۶	-	-	-	حفظ آب، خاک و پوشش گیاهی منجر به تداوم حیات در طبیعت می‌گردد.
۱/۲۶	۳/۰۶	۱/۹	۹/۵	۱۲	۳/۳	۶/۳	۸	۴۲	۴۶/۹	۵۴	۵۴	نوسان خاک یا شست شدن خاک بر اثر باد و باران هیچ رابطه‌ای با از بین رفتن پوشش گیاهی مرغ ندارد.
۱/۰۰	۴/۴۵	۶۵/۶	۲۶/۶	۳۴	۳/۱	-	-	۴	۴/۷	۶	۶	چغری را در مرغ دانها در مرغ باعث تخریب مراتع می‌گردد.
۰/۶۶	۴/۲۸	۵/۷۱	۳۳/۳	۴۲	۹/۵	۱۲	۱۲	-	-	-	-	رعایت تعداد دام در مرغ باعث حفاظت از پوشش گیاهی مرغ می‌شود.
۰/۸۵	۴/۵۵	۶/۷۲	۲۸/۱	۳۶	۱/۶	-	-	۲	۳/۱	۲	۲	از بین رفتن پوشش گیاهی مراتع باعث شستن شدن خاک بر اثر باد و باران می‌شود.

مقیاس : ۱: کاملاً مخالف، ۲: مخالف، ۳: تا حدی موافق، ۴: موافق، ۵: کاملاً موافق
 منبع: یافته‌های پژوهش

میانگین میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی نشان داد که دسته‌های پس‌آزمون گروه اول (میانگین ۴۱/۱۱)، پس‌آزمون گروه سوم (میانگین ۴۰/۸۰) و پس‌آزمون گروه دوم (میانگین ۴۰/۰۶)، میانگین میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع بالاتری نسبت به دسته‌های پس‌آزمون گروه چهارم (میانگین ۳۹/۸۰)، پس‌آزمون گروه اول (میانگین ۳۶/۱۸) و پس‌آزمون گروه دوم (میانگین ۳۵/۵۴) دارند که حاکی از تأثیر فیلم بر میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع مرتعداران است و مقایسه میانگین میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع مرتعداران بین دسته‌های شش‌گانه آزمودنی، تفاوت معنی‌داری را نشان داد. بدین ترتیب که مقایسه میانگین میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع بر حسب دسته‌های آزمودنی نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین دسته‌های شش‌گانه آزمودنی با یکدیگر وجود دارد (جدول ۳).

جدول ۳- میانگین میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی

حداکثر	حداقل	انحراف معیار	میانگین	تعداد	دسته آزمودنی
۴۱	۳۰	۰/۷۷	۳۶/۱۸	۲۲	پیش‌آزمون گروه اول
۴۵	۳۴	۱/۰۸	۴۱/۱۱	۱۸	پس‌آزمون گروه اول
۴۳	۲۷	۱/۰۰	۳۵/۵۴	۲۲	پیش‌آزمون گروه دوم
۴۵	۳۲	۰/۷۶	۴۰/۰۶	۳۲	پس‌آزمون گروه دوم
۴۵	۳۷	۰/۸۵	۴۰/۸۰	۱۰	پس‌آزمون گروه سوم
۴۵	۳۶	۰/۹۷	۳۹/۸۰	۱۰	پس‌آزمون گروه چهارم

(منبع: یافته‌های پژوهش)

ب - نتایج تحلیلی

در نتایج تحلیلی حاصل از این تحقیق، مقایسه میانگین دانش فنی مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی و مقایسه میانگین میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی و نیز همبستگی بین دانش فنی مرتعداران و سن آنها در جدولهای ۴-۶ دیده می‌شود.

الف - مقایسه میانگین دانش فنی مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی
 با توجه به طرح سالمون که تمام عوامل تهدیدکنندهٔ روایی درونی را کنترل می‌نماید، می‌توان اذعان کرد که تغییر در دانش فنی مرتعداران ناشی از اعمال تیمار (نمایش فیلم) بوده است؛ از این رو با توجه به عدم تفاوت معنی‌دار بین دسته‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه اول می‌توان چنین نتیجه گرفت که نمایش فیلم نتوانسته بر دانش فنی مرتعداران تأثیر زیادی بگذارد. عدم تفاوت معنی‌دار بین دسته‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه دوم نیز نشان‌دهندهٔ آن است که گذشت زمان و بهره‌مندی از سایر عوامل ارتباطی و اطلاع‌رسانی نیز نتوانسته تأثیر چندانی بر دانش فنی مرتعداران داشته باشد. عدم تفاوت معنی‌دار بین دسته‌های پس‌آزمون گروه دوم و پس‌آزمون گروه چهارم نیز حاکی از آن است که شرکت در آزمون اولیه نیز تأثیری بر نتایج پیش‌آزمون به عنوان یکی از عوامل تهدیدکنندهٔ روایی درونی نداشته است (جدول ۴).

جدول ۴ - مقایسه میانگین دانش فنی مرتعداری مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی

گروه ۱	گروه ۲	تفاوت میانگین	انحراف معیار	سطح معنی‌داری
پیش‌آزمون گروه اول	پس‌آزمون گروه اول	۰/۷۲	۲/۳۱	۰/۷۵
	پیش‌آزمون گروه دوم	۶/۷۲*	۲/۰۹	۰/۰۰۲
	پس‌آزمون گروه دوم	۴/۸۷*	۲/۰۹	۰/۰۲
	پس‌آزمون گروه سوم	۱۰/۴۱*	۲/۳۷	۰/۰۰۰
	پس‌آزمون گروه چهارم	۵/۰۳*	۲/۴۴	۰/۰۴
پس‌آزمون گروه اول	پیش‌آزمون گروه اول	-۰/۷۳	۲/۳۱	۰/۷۵
	پیش‌آزمون گروه دوم	۵/۹۹*	۲/۰۹	۰/۰۰۵
	پس‌آزمون گروه دوم	۴/۰۵	۲/۰۹	۰/۰۵
	پس‌آزمون گروه سوم	۹/۶۸*	۲/۳۷	۰/۰۰۰
	پس‌آزمون گروه چهارم	۴/۳۰	۲/۴۴	۰/۰۸
پیش‌آزمون گروه دوم	پیش‌آزمون گروه اول	-۶/۷۳*	۲/۰۹	۰/۰۰۲
	پس‌آزمون گروه اول	-۵/۹۹*	۲/۰۹	۰/۰۰۵
	پس‌آزمون گروه دوم	-۱/۹۴	۱/۸۶	۰/۲۹
	پس‌آزمون گروه سوم	۳/۶۹	۲/۱۶	۰/۰۸
	پس‌آزمون گروه چهارم	-۱/۶۸	۲/۲۳	۰/۴۵

ادامه جدول ۴ -

سطح معنی‌داری	انحراف معیار	تفاوت میانگین	گروه ۲	گروه ۱
۰/۰۲	۲/۰۹	-۴/۷۷*	پیش‌آزمون گروه اول	پس‌آزمون گروه دوم
۰/۰۵	۲/۰۹	-۲/۰۵	پس‌آزمون گروه اول	
۰/۲۹	۱/۸۶	۱/۹۴	پیش‌آزمون گروه دوم	
۰/۰۱	۲/۱۶	۵/۶۴*	پس‌آزمون گروه سوم	
۰/۹۰	۲/۲۳	۰/۲۵	پس‌آزمون گروه چهارم	پس‌آزمون گروه سوم
۰/۰۰۰	۲/۳۷	-۱۰/۴۱*	پیش‌آزمون گروه اول	
۰/۰۰۰	۲/۳۷	-۹/۶۹*	پس‌آزمون گروه اول	
۰/۰۸	۲/۱۶	-۳/۶۹	پیش‌آزمون گروه دوم	
۰/۰۱	۲/۱۶	-۵/۶۲*	پس‌آزمون گروه دوم	پس‌آزمون گروه چهارم
۰/۰۳	۲/۴۹	-۵/۳۸*	پس‌آزمون گروه چهارم	
۰/۴	۲/۴۲	-۵/۰۳*	پیش‌آزمون گروه اول	
۰/۰۸	۲/۴۲	-۲/۳۰	پس‌آزمون گروه اول	
۰/۴۵	۲/۲۳	۱/۶۹	پیش‌آزمون گروه دوم	پس‌آزمون گروه سوم
۰/۹۰	۲/۲۳	۰/۲۵	پس‌آزمون گروه دوم	
۰/۰۳	۲/۴۹	۵/۳۸*	پس‌آزمون گروه سوم	

※: ($p < 0/05$)

(منبع: یافته‌های پژوهش)

تفاوت معنی‌دار در میزان پذیرش فعالیت‌های مدیریت مرتع مرتعداران بین دسته‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه اول بیانگر تأثیر قابل توجه نمایش فیلم بر پذیرش فعالیت‌های مدیریت مرتع است. عدم تفاوت معنی‌دار بین میزان پذیرش فعالیت‌های مدیریت مرتع مرتعداران دسته‌های پس‌آزمون گروه اول و سوم بیانگر عدم تأثیر شرکت در آزمون اولیه و گذشت زمان به عنوان عوامل تهدیدکننده روایی درونی بر میزان پذیرش مرتعداران بود (جدول ۵).

جدول ۵- مقایسه میانگین میزان پذیرش فعالیت‌های مدیریت مرتع مرتعداران بر حسب دسته‌های شش‌گانه آزمودنی

سطح معن‌داری	انحراف معیار	تفاوت میانگین	گروه ۲	گروه ۱
۰/۰۰۰	۱/۳۰	-۲/۹۳**	پس آزمون گروه اول	پیش آزمون گروه اول
۰/۶۱	۱/۲۴	۰/۶۴	پیش آزمون گروه دوم	
۰/۰۰۱	۱/۱۴	-۳/۸۸**	پس آزمون گروه سوم	
۰/۰۰۲	۱/۵۷	-۲/۶۲**	پس آزمون گروه چهارم	
۰/۰۰۰	۱/۳۰	۴/۹۳**	پیش آزمون گروه اول	
۰/۰۰۰	۱/۳۰	۵/۵۶**	پیش آزمون گروه دوم	پس آزمون گروه اول
۰/۳۹	۱/۲۱	۱/۰۵	پس آزمون گروه دوم	
۰/۸۵	۱/۶۲	۰/۳۱	پس آزمون گروه سوم	
۰/۴۲	۱/۶۲	۱/۳۱	پس آزمون گروه چهارم	
۰/۶۱	۱/۲۴	-۰/۶۴	پیش آزمون گروه اول	
۰/۰۰۰	۱/۳۰	-۵/۵۶**	پس آزمون گروه اول	پیش آزمون گروه دوم
۰/۰۰۰	۱/۱۴	-۲/۵۲**	پس آزمون گروه دوم	
۰/۰۰۱	۱/۵۷	-۵/۲۵**	پس آزمون گروه سوم	
۰/۰۰۸	۱/۵۷	-۴/۲۵**	پس آزمون گروه چهارم	
۰/۰۰۱	۱/۱۴	۳/۸۸**	پیش آزمون گروه اول	
۰/۳۹	۱/۲۱	-۱/۰۵	پس آزمون گروه اول	پس آزمون گروه دوم
۰/۰۰۰	۱/۱۴	۴/۵۲**	پس آزمون گروه دوم	
۰/۶۲	۱/۴۹	-۰/۷۴	پس آزمون گروه سوم	
۰/۸۶	۱/۴۹	۰/۴۶	پس آزمون گروه چهارم	
۰/۰۰۲	۱/۵۷	۴/۶۲**	پیش آزمون گروه اول	
۰/۸۵	۱/۶۲	-۰/۳۱	پس آزمون گروه اول	پس آزمون گروه سوم
۰/۰۰۱	۱/۵۷	۵/۲۵**	پیش آزمون گروه دوم	
۰/۶۲	۱/۴۹	۰/۷۴	پس آزمون گروه دوم	
۰/۵۹	۱/۸۴	۱/۰۰	پس آزمون گروه چهارم	
۰/۰۲	۱/۵۷	۳/۶۲*	پیش آزمون گروه اول	
۰/۴۲	۱/۶۲	-۱/۳۱	پس آزمون گروه اول	پس آزمون گروه چهارم
۰/۰۰۸	۱/۵۷	۴/۲۵**	پیش آزمون گروه دوم	
۰/۸۶	۱/۴۹	-۰/۲۶	پس آزمون گروه دوم	
۰/۵۹	۱/۸۴	-۱/۰۰	پس آزمون گروه سوم	

***: $p < 0.01$

** : $p < 0.05$

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نتایج محاسبات ضریب همبستگی نشان داد که بین سن و دانش فنی مرتعداران در سطح ۱ درصد رابطه منفی و معنی داری وجود دارد. لذا، با احتمال بیشتر از ۹۹ درصد هر قدر سن مرتعداران بیشتر باشد، دانش فنی آنها کمتر است. اگر چه نمی توان منکر تجربه غنی آنها در این خصوص بود. بدین مفهوم که افراد جوان تر از دانش نو و روز، بهره بیشتری دارند. همچنین، همبستگی بین دانش فنی مرتعداران و میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع در سطح ۱ درصد بیانگر رابطه مثبت و معنی داری است. از این رو با احتمال بیشتر از ۹۹ درصد هر قدر سن مرتعداران بالاتر باشد میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع آنها بیشتر است (جدول ۶).

جدول ۶ - نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن و پیرسون

متغیر	سن	دانش فنی - گندم کاری	میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع
سن	۱		
دانش فنی مرتعداری	۰/۲۹۶ ** (۰/۰۰۰)	۱	
میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع	۰/۳۹ ** (۰/۰۰۰)	۰/۱۵ (۰/۱۱)	۱

*: $p < 0/01$

(منبع: یافته‌های پژوهش) پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به چارچوب نظری و یافته‌های میدانی تحقیق، مهم‌ترین نتایج پژوهش عبارت‌اند از:

- میانگین دانش فنی مرتعداران در گروه‌های مختلف شاهد و تجربی تقریباً یکسان است. این موضوع را می‌توان این‌گونه تحلیل کرد که فیلمهای آموزشی - ترویجی مورد بررسی، تأثیر زیادی روی دانش فنی مرتعداران موضوع تحقیق، نداشته است زیرا محتوای فیلمها با دانش، تجربه و نیازهای واقعی شغلی بهره‌برداران همخوانی و تناسب ندارد و بعلاوه فیلمهای مورد نظر جذابیت فنی لازم را برای غالب بهره‌بردارانی که از میانگین سنی بالا و سطح سواد پایینی برخوردارند، ندارند.

- میانگین دانش مرتعداری تقریباً یکسان مرتعداران در گروههای مختلف شاهد و تجربی

حاکمی از عدم تأثیر زیاد فیلمهای آموزشی - ترویجی بر دانش فنی آنهاست که خود نشأت گرفته از عدم همخوانی محتوای فیلمها با دانش، تجربه و نیازهای واقعی شغلی بهره‌برداران و نیز جذابیت فنی فیلمها برای بهره‌بردارانی است که غالباً مسن و کم‌سوادند.

● گرچه با توجه به مدت تجربه اندک بین نمایش فیلم و پس‌آزمون، نتیجه‌گیری در خصوص تأثیر محتوای فیلمها بر میزان پذیرش فناوریها، جای تأمل دارد، لکن تفاوت معنی‌دار بین میزان پذیرش فعالیت مدیریت مرتع مرتعدارانی که موفق به تماشای فیلم شده‌اند و گروههایی که برای آنها فیلم به نمایش درنیامد، می‌تواند بیانگر تأثیر اندک محتوای فیلم بر پذیرش فناوریها باشد.

● تأثیر متغیر فردی سن، مبین تأثیر زیاد این متغیر بر دانش فنی بهره‌برداران است که گروه‌بندی بهره‌برداران براساس این ویژگی فردی و تهیه فیلمهای متناسب با شرایط و نیازهای حرفه‌ای و شغلی را ضروری می‌سازد.

● نتایج حاصل از نمایش فیلم مرتع و عشایر نشان داد که متغیر مستقل سن روی تأثیرگذاری فیلم در دانش فنی بهره‌برداران تأثیر مستقیم داشته، بنابراین لازم است در فعالیتهای ترویجی و بهره‌گیری از رسانه‌های آموزشی مانند فیلم به این ویژگی توجه و عنایت خاص مبذول شود و بعلاوه فیلمهای مورد استفاده با شرایط و نیازهای حرفه‌ای و شغلی مخاطبان سازگار باشد.

همچنین، نتایج آمار تحلیلی نشان داد که بین مرتعدارانی که فیلم برای آنها به نمایش درآمده است و آنهایی که فیلم مرتع و عشایر را مشاهده نکرده‌اند، از نظر میزان پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع، تفاوت معنی‌داری وجود دارد و این می‌تواند بیانگر تأثیر اندک محتوای آموزشی فیلم مرتع و عشایر روی پذیرش فناوریهای مدیریت مرتع باشد. البته، زمان اندک مدت تجربه، قضاوت نهایی در این زمینه را مشکل می‌سازد، چرا که پذیرش فعالیتهای مدیریت مرتع، به زمان طولانی تری نیاز دارد.

پیشنهادهای زیر برای اثربخشی بیشتر و بهتر فیلمهای آموزشی - ترویجی ارائه می‌شود:
 ۱- برای تهیه فیلمهای آموزشی - ترویجی لازم است در ابتدا نیازهای آموزشی بهره‌برداران شناسایی، دسته‌بندی و اولویت‌بندی شده و با نظر گرفتن ویژگیهای فردی، حرفه‌ای و بومی آنها نسبت به این امر مبادرت گردد.

۲- با عنایت به اینکه هدف تهیه‌کنندگان فیلمهای آموزشی - ترویجی از تهیه و نمایش این فیلمها، ارتقای دانش، بینش و اطلاعات بهره‌برداران است، ضرورت دارد برای اثربخشی بیشتر برنامه‌های ترویجی، از فیلمهای آموزشی - ترویجی در کنار سایر روشهای آموزشی استفاده شود.

۳- نتایج بررسی به عمل آمده نشان داد که فیلمهای مورد بحث تأثیر زیادی بر روی دانش

فنی بهره‌برداران نداشته‌اند که می‌توان گفت محتوای فیلمها با دانش، تجربه و نیازهای واقعی بهره‌برداران همخوانی لازم را نداشته است؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود به منظور کاربردی کردن محتوای فیلمهای آموزشی - ترویجی، در تهیه این گونه فیلمها، به فرهنگ، آداب، رسوم، سطح دانش و اطلاعات پایه و نیازهای فنی و حرفه‌ای بهره‌برداران توجهی خاص گردد.

۴- با توجه به اینکه هیچ کدام از رسانه‌های آموزشی نمی‌توانند جایگزین آموزشگر در آموزشهای ترویجی گردند، لازم است در تهیه فیلمهای آموزشی - ترویجی به اصل استفاده آموزشگر از فیلمهای مورد نظر توجه گردد و ساختار آن به گونه‌ای طراحی و تدوین شود که مکمل فعالیتهای آموزشگر باشد.

۵- از آنجا که مخاطبان برنامه‌های ترویجی بزرگسال هستند، پیشنهاد می‌شود هنگام استفاده از فیلمهای آموزشی - ترویجی در جلسات و کلاسهای ترویجی، به اصول مدون برای این نوع آموزشهای غیر رسمی توجه گردد تا زمینه اثربخش کردن فیلمها فراهم آید.

۶- برای اثربخشی بیشتر فیلمهای ترویجی - آموزشی، ضروری است محتوای آنها از نظر مشخصه‌های فنی و هنری، بومی شده و ویژگیهای بهره‌برداران نیز مدنظر قرار گیرد.

منابع

- ۱- زوار، ت. و همکاران (۱۳۷۲)، ارزشیابی دوره‌های آموزش پرورش گوسفند در آذربایجان غربی. تهران: وزارت جهاد سازندگی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی.
- ۲- عباسی، م. (۱۳۷۶ الف)، بررسی میزان اثربخشی نشریات آموزشی - ترویجی وزارت جهاد سازندگی از دیدگاه روستاییان استان همدان. تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی.
- ۳- عباسی، م. (۱۳۷۶ ب)، شناخت و کاربرد فیلم آموزشی. چاپ اول، تهران: وزارت جهاد کشاورزی، معاونت ترویج و مشارکت مردمی، مرکز نشر و تصویر.
- ۴- فروزش، الف. و فرج‌اله حسینی، س. ج. (۱۳۷۹)، «بررسی جایگاه ترویج در حفظ، احیاء و جلوگیری از تخریب مراتع در مناطق عشایری». فصلنامه عشایری ذخایر انقلاب. ش ۲۷ و ۲۸، صص ۱۴۴-۱۲۳.
- ۵- محمدیگی، ج. (۱۳۸۰)، تعادل دام و مرتع. (نشریه ترویجی)، چاپ اول، قزوین: سازمان جهاد کشاورزی استان قزوین، مدیریت ترویج و مشارکت مردمی.
- ۶- مختارنیا، م. و ملک محمدی، ا. (۱۳۷۱)، بررسی میزان تأثیر آموزشهای تلویزیونی (ویدئو) در یادگیری دانش‌آموزان مراکز آموزش کشاورزی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه تهران، دانشکده کشاورزی.
- 7- Beaudin, B. P. and Quick, D. (1996), "Instructional video evaluation instrument". *Journal of Extension*. Vol.34, No.3.
- 8- Dacker, J. D. and Merrill, W. G (1990), "Influencing practices through videotape". *Journal of Extension*. Vol. 25, No.1.
- 9- Miller, G. and Honeyman, M. (1994), "Videotape utilization and effective videotape instructional practices in an off campus agriculture degree program". *Journal of Agricultural Education*. Vol.35, No. 1.
- 10- Wong, M. (2002), *The Effectiveness of Using Videotaped Lessons as an Alternative Mode of Teaching Supervision*, School of Early Children Education. Hong Kong: The Hong Kong Institute of Education.